

VYBRANÁ PALEOSLOVENISTICKÁ TÉMATA V KORESPONDENCI F. V. MAREŠE A V. TKADLČÍKA

Helena BAUEROVÁ, Miroslav VEPŘEK
Olomouc

Příspěvek vychází z archivních pramenů, zejm. z korespondence, která je součástí pozůstalosti V. Tkadlčíka a je uložena spolu s pozůstalostí F. V. Mareše v Centru Aletti Velehrad – Roma v Olomouci. Korespondence obou badatelů se nachází v kartonu č. 19 a zahrnuje také archivované dopisy V. Tkadlčíka; celkově obsahuje více než dvě stě dopisů, tematicky většinou různorodých, které pocházejí z let 1954-1994. V první části příspěvku se nejprve obrací pozornost k původním pracím V. Tkadlčíka, které nebyly za života autora publikovány, a širší odborné veřejnosti zůstávají tak dosud neznámé. Prostřednictvím korespondence je možno sledovat myšlenkové a tvůrčí postupy autorů z vývojového hlediska. Jako příklad uvádíme kromě jiného i Marešovo čtení hlaholského nápisu v pražském Emauzském klášteře a Tkadlčíkovy názory na původ hlaholských oficií ke cti sv. Cyrila a Metoděje. Příspěvek přináší informaci o existenci Tkadlčíkova latinsko-staroslověnského indexu k *Slovníku jazyka staroslověnského*, který inspiruje ke studiu listkových kartoték jako nedílné součásti Tkadlčíkovy pozůstalosti. Ostatní témata v korespondenci uvádíme alespoň ve výběru: hlaholice, Chrabrův traktát a jeho »bez ustrojenija«, abecedária, azbučné modlitby, polemika Tkadlčíka s Marešovým výkladem básně *Q I 1202, Kyjevské listy*, hymnus *Hospodine, pomiluj ny*, liturgie sv. Petra, práce na *Slovníku jazyka staroslověnského, Besědy sv. Řehoře Velikého* etc. Druhá část příspěvku je věnována popisu částí korespondence, které jsou tematicky spjaty s tzv. *Hlaholským misálem*. Zde ve výběru sledujeme dva základní okruhy dané problematiky: První okruh je spjat s historickými okolnostmi v souvislosti s mnohaletou prací na sestavování misálu. Druhý okruh se soustřeďuje na přiblížení metodologie stanovování jazykových a textologických zásad misálu, které jsou výsledkem odborných diskusí obou badatelů.

Klíčová slova: F. V. Mareš, V. Tkadlčík, korespondence, nepublikované studie, paleoslovenistika, Hlaholský misál

Výsledky vědeckých aktivit významných českých badatelů – Františka Václava Mareše a Vojtěcha Tkadlčíka – jsou odborné veřejnosti dobře známy.¹ Jejich přínos slavistice, slovanské filologii a lingvistice obecně je

¹ Cf. MAREŠ 2000. Součástí publikace je i bibliografie prací F. V. Mareše, která byla v nejnovější době velmi pečlivě zpracována J.Vintrem a vhodně doplněna komentářem E. Bláhové. Cf. MAREŠ 2000: 674-705; doplnění Marešovy bibliografie cf. VINTR 2005.

právem oceňován v měřítku celosvětovém.

Méně známé anebo zcela neznámé zůstávají dosud některé prameny archivní, které se k práci obou vědců pojí. Právě v souvislosti s dílem F. V. Mareše a V. Tkadlčíka se studium těchto pramenů jeví jako velmi užitečné.² Výsledky studia archiválií se zde pokusíme z našeho pohledu přiblížit alespoň ve výběru.

Základní pramenný materiál, z něhož vycházíme, tvoří korespondence, která je součástí Tkadlčíkovy pozůstalosti uložené spolu s pozůstalostí Marešovou v Centru Aletti Velehrad – Roma v Olomouci (dále CA VR);³ bližší údaje o CA VR viz www.aletti.cz, slavistickému fondu knihovny byl věnován samostatný článek (VEPŘEK 2004). Materiálovou bázi naší práce představují zejména listy, které jsou uloženy v kartonu č. 19. Korespondence obou badatelů, která čítá více než dvě stě dopisů psaných hustě a nezdělaná na více stranách, pochází z let 1954-1994.⁴

Karton č. 19 je v současné době rozdělen do tří složek: První složka obsahuje korespondenci z let 1954-1969, druhá 1970-1994, třetí složka nese označení »různé«.⁵ Naše pozornost se soustředila k prvním dvěma složkám.⁶

Soupis prací V. Tkadlčíka uspořádal A. Vedral, upravil a doplnil M. Pojzl. Cf. VEDRAL 2000. (Z našeho dnešního pohledu si tato Tkadlčíkova bibliografie vyžaduje některých úprav a doplňků.)

² Z pozůstalosti Marešovy byla již vydána práce »Církevněslovenské písemnictví v Čechách«, cf. MAREŠ 2000: 256-327, a dále studie o hymnu *Hospodine, pomiluj ny*, cf. MAREŠ 2000: 403-476; k tomu též cf. BLÁHOVÁ: 2001. Z Tkadlčíkovy pozůstalosti byla H. Bauerovou a V. Křížem edičně připravena k tisku studie »Cyrilometodějský překlad bible – úkoly a problémy rekonstrukce«, cf. TKADLČÍK 2000. Archivní materiály z CA VR jsme využili i pro náš článek »Staroměstský kámen – fakta a hypotézy«, cf. BAUEROVÁ; VEPŘEK 2005.

³ Při této příležitosti děkujeme vřele vedení i pracovníkům knihovny CA VR za zpřístupnění materiálů, za jejich ochotu a vlídnou spolupráci i za souhlas s otištěním vybraných archiválií.

⁴ Dopisy, opatřené datací a uvedením místa, kde byly napsány, jsou velmi dobře zachované, většinou mají podobu strojopisů formátu A4, s občasnými vpisky či přípisky rukou. Součástí korespondence jsou i dopisnice, psané většinou rukou F. V. Mareše.

⁵ Toto uspořádání, které se zatím týká, pokud jde o Tkadlčíkovu korespondenci, jen kartonu č. 19, je dílem Martiny Ujezdské, která před vlastním zpracováním své magisterské diplomové práce, vedené spoluautorkou tohoto článku, seřadila tematicky různorodou korespondenci chronologicky. Cf. OUJEZDSKÁ 2008: 4.

⁶ Složka »různé« obsahuje zejm. strojopisné verze publikovaných prací.

Studium korespondence lze velmi dobře zúročit díky skutečnosti, že V. Tkadlčík svoje dopisy, psané z větší části na psacím stroji, archivoval prostřednictvím průklepů, které jsou nedílnou součástí archivního materiálu. Tkadlčíkovy dopisy bývají sice jakožto kopie strojopisů podepsány jen velmi sporadicky, autorství pisatele je však nesporné. Je tedy možné sledovat písemné kontakty obou badatelů nejčastěji v přímé návaznosti. V úvahu je třeba vzít ovšem rovněž fakt, že v korespondenci nacházíme i odkazy na osobní setkání, řada myšlenek nebyla tedy jistě předávána jen formou dopisů.

Spříznění nejen pracovně, ale i osobně, udržovali oba učenci písemné kontakty po dobu čtyřiceti let. Badatele spojovalo nejen většinové souznění v oblasti jejich odborného zaměření, ale i vzácné přátelství, posilované i společnou duchovní orientací.

Dopisy, které si F. V. Mareš a V. Tkadlčík vyměňovali, jsou velmi často tematicky různorodé, jen některé mají, nepočítáme-li úvod a závěr, monotematický charakter. Naši pozornost vzbudil už první Marešův dopis Tkadlčíkovi, psaný 16. srpna 1954 (dle obsahu evidentně v návaznosti na předchozí list Tkadlčíkův, v kartonu č. 19 nearchivovaný): »Slovutný pane doktore! Srdečně a upřímně Vám děkuji za milý dopis a hlavně za krásný příspěvek. Přečetl jsem jej dnes – po návratu do Prahy – jedním dechem a cítím, že se k němu budu muset vrátit v důkladném čtení. Velmi se mi líbí a působí na mne dojmem přesvědčivosti bystrého postřehu a velmi šťastné kombinace. Zvláště otázka biritualismu a liturgického prolínání je dobře vystižena. Tím se nám mnoho věcí zdá jasnějších a – za to Vám děkuji zvláště – dal jste mi více jasna v otázce Pražských zlomků! Jsem přesvědčen, že jubilant bude prací potěšen tak, jako já jsem už nyní.« Oním jubilantem, jak lze dovodit z dalších údajů v Marešově dopisu, byl Josef Vašica, sborník se připravoval k jeho sedmdesátinám. Publikován však nebyl, a jako jeho součást nebyl tedy zveřejněn ani Tkadlčíkův příspěvek s názvem »Východní a západní obřad v slovanské liturgii cyrilometodějské« (strojopis, 32 listů).⁷

⁷ Za tyto informace děkujeme Václavu Čermákovi. Bližší údaje, na něž Čermák odkazuje, cf. Památník národního písemnictví v Praze – Průvodce po fondech literárního archivu (stav k 31. 12. 2000). Elektronickou verzi připravil kolektiv pracovníků literárního archivu PNP pod vedením PhDr. Naděždy Macurové, CSc.: Eva Bílková, Karol Bílek, Yveta Dörflová, Danuše Hrazdírová, Hana Klínková, Petr Kotyk, Dorota Lábusová, Helena Mikulová, Tomáš Pavlíček, Miloš Sládek, Jana Štursová. Praha 2000.

Uvedený Tkadlčikův příspěvek představuje nejstarší studii z jeho odborných prací, která dosud nebyla zveřejněna tiskem. V tomto ohledu však není prací jedinou. V kartonu č. 19, mezi korespondencí V. Tkadlčíka a F. V. Mareše, byl uložen strojopis nesignované stati s názvem »Složení a pořadí hlaholské abecedy« (46 stran). Kopie této studie z pozůstalosti Marešovy se stala na náš podnět a se souhlasem CA VR přílohou diplomové práce M. Oujezdské, která poprvé připsala její autorství V. Tkadlčikovi (OUJEZDSKÁ 2008: 52, 55, 58). Spolu s Oujezdskou přijímáme Tkadlčikovo autorství také s odkazem na dopis, který píše Tkadlčík 6. srpna 1957 Marešovi: »Přikládám průklep té práce o hlah. abecedě, abyste jej uložil ad acta. Bude u Vás v dobré úschově.« Z vlastního názoru můžeme Tkadlčikovo autorství potvrdit i na základě podrobného studia stati »Složení a pořadí hlaholské abecedy«. Jak jsme zjistili, jde o prvotní verzi článku, později přepracovaného a zveřejněného pod názvem »Systém hlaholské abecedy« (TKADLČÍK 1971.b), který je v korespondenci zmíněn v závěru Tkadlčikova dopisu ze 14. května 1969: »Pro Kurzův sborník jsem slíbil článek ‚Systém slovanské abecedy‘, kde bych chtěl vyložit sestavu abecedy.« Z komparativního náhledu lze tedy nesignovanou studii z archiválií CA VR s názvem »Složení a pořadí hlaholské abecedy« jednoznačně a důvodně připsat V. Tkadlčikovi a přiřadit ji k pracím, které dosud tiskem vydány nebyly.

Také o další Tkadlčikově studii, širší odborné veřejnosti neznámé, se dovídáme z korespondence, a to z dopisu 10. března 1970, adresovaného Marešovi. Tkadlčík se zmiňuje o přípravě studie »o kontinuitě slov. bohoslužby«. Dokončená a pro tisk připravená práce, signovaná a opatřená i latinským shrnutím, nese název »Otázka kontinuity slovanské bohoslužby v přemyslovských Čechách« (strojopis, 40 stran). Příspěvek byl nalezen v archivu CA VR a na základě našeho doporučení a se souhlasem CA VR se přepis textu stal jednou z příloh diplomové práce Františka Čajky (ČAJKA 2001: 132-185).

V souvislosti s nepublikovanými pracemi V. Tkadlčíka lze zmínit i recenzi, která je v kartonu č. 19 připojena k dopisu z 15. září 1960, v němž

V souvislosti s nepublikovaným Tkadlčikovým příspěvkem »Východní a západní obřad v slovanské liturgii cyrilometodějské« by se nabízelo srovnání s publikovanými články na toto téma, zejm. s prací »Byzantinischer und römischer Ritus in der slavischen Liturgie« (cf. TKADLČÍK 1971.a), na niž reaguje Mareš dopisem z 21. ledna 1972: ».../ Teď už mám jasno, ano – docela jasno, přijímám vše.«

píše na samém začátku Tkadlčík Marešovi: »Slovutný pane doktore! Posílám Vám zatím jen recenzi Smržíkovy knihy.« Devítistránková recenze je uvedena údaji bibliografickými: »Stephen Smržík S. J., *The Glagolitic or Roman-Slavonic Liturgy*. Editions Slovak Institute, Cleveland, Ohio, USA – Rome, Italy. Series Cyrillomethodiana, volumen II. 1959. str. 120.« Údaje o zveřejnění recenze nám nejsou známy. Patrně tedy i Tkadlčíkovu recenzi, uloženou v kartonu č. 19, lze podle našeho dosavadního studia přiřadit k pracím tiskem nevydaným.

Tkadlčíkovy nepublikované články, jichž je v archivu CA VR více, než je vzhledem k zaměření našeho příspěvku možno zaznamenat, svědčí o nezdolné pílí a houževnatosti V. Tkadlčíka, o víře, naději a lásce, a to i v poměrech, které nepřály publikování jeho prací, zejm. od r. 1955, kdy mu byl jako knězi odebrán státní souhlas k výkonu duchovní služby. Z odborného hlediska pak tkví význam tiskem nezveřejněných prací V. Tkadlčíka, které byly autorem průběžně dále promyšleny, dotvářeny a doplňovány, zejm. v tom, že lze komparací starších, nepublikovaných verzí a jejich mladších, publikovaných podob sledovat myšlenkové a tvůrčí postupy autora, odrážející jeho náhledy na danou tematiku z vývojového hlediska.

Z korespondence mezi V. Tkadlčíkem a F. V. Marešem vyplývá, že takovou možnost skýtají i některé publikované práce Marešovy, a to právě prostřednictvím dopisů samotných. Zvláštní pozornost zasluhuje v tomto ohledu Marešův dopis, který se týká samých počátků jeho studia hlaholského nápisu v pražském Emauzském klášteře. Dne 18. dubna 1961 píše Mareš Tkadlčikovi: »Emauzský nápis, o němž jsem Vám snad psal již minule, se celkem nepodařilo přečíst vůbec /.../.« Následuje stručná zpráva o době nálezu a zápis několika slov podle Mareše v textu snad patrných: »въ книгачь ... ste slibili ... matku ... ses ...«. Dále pak čteme: »Hledání textu podle konkordance i podle řehole s variantami nevede vůbec k ničemu, foto infra nepomáhá. Snad prý ještě ultra a sodíková lampa /.../. Pro všechny případy připojuji opis toho, co jsme tam přečetli, ale zároveň podotýkám, že takřka u každé litery by měl být otazník /proto jej také nepíši nikde/. Ale nijak si tím, pane docente, nelamte hlavu, to jen ad cautelam, jen pro případ, že by Vás něco šťastného náhodou napadlo.« Na samostatném listu, přiloženém k dopisu, následují pod nadpisem Emauzský hlaholský nápis podle rádků rozčleněné přečtené a doplněné části textu, na něž Mareš odkazuje

výše. Pod textem pak čteme: »Ale dobře, že jsem to právě teď opisoval. Mám dojem, že to může být dekalogus nebo jeho část.« V samotném závěru listu – po uvedení několika slov a slovních spojení, doplněných a rozvedených podle staročeského znění – Mareš dodává: »Ještě se na to budu muset podívat na místě! A ovšem na různá stč. Desatero kázanie božie.« Následuje už jen Marešovo heuréka formou rukopisného dovětku: »Ano, asi to bude ono, souhlasí to i se Škarkovými texty v nejstarší duch. lyrice české!!!« Počáteční Marešova skepse k možnostem četby hlaholské epigrafické památky přechází tak už v průběhu psaní listu přímo k závěrům, publikovaným hned v roce následujícím (MAREŠ 1962).⁸

Stálý zájem o charvátskohlaholské písemnictví, a to i se zřetelem k emauzskému období, projevuje průběžně v dopisech i V. Tkadlčík. Dne 14. června 1960 píše mj. Marešovi v souvislosti s oficii ke cti sv. Cyrila a Metoděje: »Vůbec se mi stále vtírá myšlenka, že hlaholské služby vznikly v Čechách až v Emauzském klášteře, ovšem s použitím starších pramenů /VC, PC/.« Sedmáct let poté publikuje Tkadlčík v záhřebském Slovu studii s přesvědčivou argumentací pro vznik hlaholských oficií ve 14. stol., v pražském Emauzském klášteře (TKADLČÍK 1977).⁹

Součástí Tkadlčíkovy pozůstalosti v CA VR jsou také lístkové kartotéky, které dodnes nebyly prozkoumány. Za velmi významnou považujeme proto Tkadlčíkovu zmínku v dopisu Marešovi ze 14. srpna 1989: »V některém z dřívějších dopisů jsem Vám naznačil, že chci ještě překontrolovat překlad

⁸ Nový, detailní a zpřesňující minuciózní popis a výklad cf. ČERMÁK 2005. Některé další Marešovy impulsy či spíše vize, týkající se např. emauzských zlomků charvátskohlaholských, na svoje naplnění teprve čekají. V Marešově dopisu z 18. dubna 1961, na nějž odkazujeme výše, mj. čteme: »V slovníku dnes začínám zadávat externím pracovníkům excerpce všech zachovaných zlomků emauzského původu. Je to už zaměřeno k event. pracím pro csl. slovník /.../. Do našeho slovníku se však už brát tato slovní zásoba nebude.« S excerpce se však nejspíš ani nezačalo: v staroslovenšské lístkové kartotéce Slovanského ústavu AV ČR, v. v. i., žádná excerpce z emauzských památek zachována nejsou. (Tuto informaci nám ústně, a to nezávisle na sobě, sdělili Emilie Bláhová, Václav Čermák, Zoe Hauptová a Václav Konzal, jimž i touto cestou vyjadřujeme naše upřímné poděkování.) Mareš dále pokračuje: »Pomýšlím i na soubornou edici těchto zlomků /.../.« Edice zlomků z emauzského období publikována zatím nebyla. V současné době se na přípravě edice charvátskohlaholských zlomků v ČR podílí Václav Čermák, a to za podpory HAZU a záhřebského vědeckého pracoviště Staroslavenski institut. (Vycházíme z ústního sdělení V. Čermáka a děkujeme mu za ně.)

⁹ Cf. k tomu VEČERKA 1999: 101-102.

misálu podle latinsko-stsl. indexu k SJS, který jsem si pořídil.« Studium latinsko-staroslověnského indexu se stalo nyní východiskem pro přípravu diplomové práce na katedře bohemistiky FF UP v Olomouci. Podnět ke studiu lístkových kartoték vznikl na základě našeho zájmu o korespondenci V. Tkadlčíka s F. V. Marešem, motivovaného přáním přispět k oslavě životního jubilea Ivanky Petrovičové. Hlavní zásluhu na dalším studiu archiválií CA VR má tedy z našeho pohledu právě Ivanka Petrovičová, jíž tento článek rád připisujeme s radostí a vděčností.

Korespondence mezi V. Tkadlčíkem a F. V. Marešem nepostrádá ani humorný rozměr, a to i s vazbami na paleoslovenistiku. Jako příklad lze uvést Tkadlčíkův komentář ke dvěma »návrhům« výkladu jména *Dmítira ol...* ze Sinajského žaltáře 3/N, fol. 1v, mezi nimiž našla spoluautorka tohoto příspěvku i »návrh« svůj, a to v dopisu Marešovi z 11. října 1991: »Váš dobrý vtíp s Dimitrijem Olomocským mohu ještě doplnit dalším vtipným výkladem, který pochází od pí Dr. Heleny Bauerové /.../, že ten mnich pokorně naznačuje svou hříšnou slabost: OLOPIVЬCA nebo OLOPIICA. No možná i jméno Olomouc skutečně pochází od nějakého člověka, který mutil nebo kalil nějakou kořalku OЛЪ. Nápadům se nekladou meze.«

Šíří odborných zájmů F. V. Mareše a V. Tkadlčíka, tak jak se promítá v jejich korespondenci, dokumentují témata o vzniku a rekonstrukci hláholice se zřetelem k traktátu mnicha Chrabra, abecedáriím a azbučným modlitbám, včetně pojetí Chrabrova *bez ustrojenija* a Tkadlčíkovy polemiky s Marešovým výkladem abecední básně *QI 1202*. Otázky spjaté s *Kyjevskými listy* a jejich protografem se prolínají s úvahami o jazykových znacích a paleografických rysech tohoto nejstaršího slovanského rukopisu. S odkazem na ústní komentář je připojena Marešova zmínka o nejstarším slovanském časoměrném verši z doby cyrilometodějské, probírán je mj. hymnus *Hospodine, pomiluj ny*. Výměnu názorů na celou řadu dalších odborných témat doplňuje hodnocení monografií a studií, které byly vydány, sledovat můžeme odvolávky na názory jiných vědců, průběžně se dovídáme o postupu práce na *Slovníku jazyka staroslověnského* a na redakčních, příp. korektorských činnostech. V korespondenci často nacházíme záznamy o výměně a půjčování publikací a o knižních darech, příp. žádosti o snímky méně dostupných pramenů, seznamujeme se s děním v pražském Slovanském ústavu, dovídáme se o návštěvách zahraničních hostů (např. ve spojitosti

s přípravou slavistického sjezdu v Moskvě) nebo o výměně dopisů s dalšími významnými slavisty. (Nutno při této příležitosti zdůraznit, že v CA VR jsou uloženy kromě kartonu č. 19, jemuž se věnujeme v tomto článku, ještě další kartony, které obsahují velmi rozsáhlou Tkadlčikovu korespondenci s mnoha domácími i zahraničními badateli.) Sledovat můžeme také vývoj názorů na liturgii sv. Petra a na *Besědy sv. Řehoře Velikého*, velká část korespondence, a to od samotných jejích začátků, je pak věnována zvláště přípravám tzv. *Hlaholského misálu*.

(H. B.)

V korespondenci obou badatelů je věnována pozornost nejrozsáhlejší církevněslovenské (csl.) památce českého původu, *Besédám sv. Řehoře Velikého* (dále zkracujeme Bes). F. V. Mareš, pro nějž výzkum této památky představoval jeden z hlavních okruhů jeho filologického bádání, průběžně informoval V. Tkadlčíka o probíhajícím zkoumání Bes, např. o nálezech rukopisů na Rusi, o svém záměru tuto památku vydat (společně s K. Haderkou) apod. Jazykové doklady z Bes se objevují také jako součást argumentace při řešení nejrůznějších filologických problémů. Zkoumáním Bes se však zabýval i V. Tkadlčík, tato skutečnost je reflektována např. v dopisu Marešovi ze 14. května 1984: »Já si totiž myslím, že Besědy byly přeloženy v Čechách už na začátku X. stol. (celé anebo alespoň zčásti). Některých myšlenek z nich totiž použil autor První stsl. legendy o sv. Václavu a snad i autor kánonu o sv. Václavu. Tak by se snáze vysvětlila i znalost řečtiny u překladatele Besěd. Řečtina byla totiž jistě více známa na zač. X. století, kdy působili v Čechách ještě žáci cyrilometodějští, nežli v XI. stol.« Tkadlčíkova hypotéza o dataci překladu Bes se potom objevuje i v jeho publikovaném článku ve sborníku na počest F. V. Mareše (TKADLČÍK 1985). Pozornost si zde mimo jiné zaslouží originální řešení problematiky grécismů v památkách českého původu, zejména právě v Bes.

Jak již bylo řečeno výše, jeden z ústředních tematických okruhů v korespondenci V. Tkadlčíka a F. V. Mareše představují nejrůznější aspekty problematiky diskutované v souvislosti se sestavením tzv. *Hlaholského misálu*. Názvem *Hlaholský misál* označujeme různé verze tohoto bohoslužebného textu (vydané i nevydané). Tento misál je možno považovat za celoživotní dílo V. Tkadlčíka (F. V. Mareše ovšem můžeme právem označit za hlavního spolupracovníka a spoluautora). Na základě některých sdělení je možno do-

konce konstatovat, že mnohý z Tkadlčikových dalších vědeckých zájmů byl podnícen právě snahou o sestavení novodobých liturgických knih. Svědčí o tom např. jeho slova v dopisu Marešovi ze 14. června 1959, kde přibližuje motivaci svého zaměření na studium hlaholice: »Jsem velmi rád, že jste pověřen zpracováním slovanských abeced pro chystané kolektivní dílo o písmu /.../. Dostaneme se blíže k řešení jedné z nejspornějších otázek slavistiky a hlavně budeme mít více jistoty při tvoření nových typů pro tisk liturgických knih. A o toto poslední mi vlastně jde, jen za tím účelem jsem začal přemýšlet o prvotní podobě hlaholice a o jejím vzniku.«

Hlaholský misál (dále zkracujeme HM) představuje soubor mešních liturgických textů římskokatolického obřadu v nové církevní slovanštině české redakce. Byl vytvořen v průběhu druhé poloviny 20. století a oficiálně vydán ve dvou verzích. První vydání (»zkušební« verze) pocházející z roku 1972 bylo schváleno pro užívání v olomoucké arcidiecézi (MISÁL 1972). Druhá verze, která je označována jako definitivní, vyšla v roce 1992 a její užití je schváleno pro všechny české a moravské diecéze (MISÁL 1992). Tyto verze na sebe sice přímo a organicky navazují, avšak je možno mezi nimi nalézt i řadu odlišností. Je to např. otázka rozsahu csl. textů – HM z roku 1992 neobsahuje překlady biblických perikop (ty se ukládá číst z příslušných lekcionářů českých); dále můžeme spatřovat rozdíl i v grafickém provedení HM – verze z roku 1972 je psána pouze latinkou (nebereme-li v úvahu některé přílohy či titulní list), zatímco HM z roku 1992 je vyveden ve velkém formátu s paralelním textem tištěným jednak hlaholicí a jednak latinkou; od hlaholského textu se přepis latinkou liší uplatněním tzv. české liturgické výslovnosti.¹⁰

V této části našeho příspěvku bychom se chtěli ve výběru zaměřit na dva základní okruhy – jednak na historické okolnosti spojené s dlouhodobou prací na sestavování různých verzí HM a aspekty odborné veřejnosti méně známé, jednak na přiblížení metodologie stanovení jazykových a textologických zásad HM, které jsou výsledkem mnohaletých odborných diskusí obou badatelů.

¹⁰ Tato česká liturgická výslovnost, uplatňovaná i v dřívějších verzích HM, v podstatě představuje úpravu církevní slovanštiny na základě zejména hláskových změn českých, bohemismů csl. památek českého původu apod., k některým zásadám, tak jak se objevují v korespondenci V. Tkadlčika a F. V. Mareše, se ještě budeme věnovat níže. Hláskoslovnou analýzu HM podala ve své diplomové práci E. Hrdinová (HRDINOVÁ 2002).

Diskuse nad problematikou sestavení liturgických římskokatolických textů se objevuje v korespondenci obou badatelů již od prvních dopisů. První zmínku nacházíme v dopisu z 25. listopadu 1954, kde Tkadlčík nastiňuje Marešovi některé hlavní zásady budoucího díla, otázky související s jeho jazykovou charakteristikou, i problematiku liturgickou. Snaha o vytvoření nových csl. liturgických knih pro použití v českých diecézích, a to ve formě podstatně rozšířenější než u staršího privilegia pro texty Vajsovy, byla od počátku motivována i jubilejním cyrilometodějským rokem 1963, jak lze dovodit např. z dopisu Tkadlčíka Marešovi z 25. listopadu 1954: »Blížící se rok 1963 nám znovu důrazně připomene, že sv. C. a M. /.../ vymohli v Římě schválení slovanské liturgie a sami přímo ji zavedli na Moravě, na Slovensku i v Čechách, a to obojí liturgii, jak východní, tak i západní /.../. Z těchto důvodů myslím, že by měl být vydán pro naše země výtah z misálu, upravený podle vzoru Kyjevských listů /.../«. V korespondenci můžeme sledovat také mimo jiné okolnosti vzniku názvu HM a vysvětlení jeho motivace, např. v dopisu z 24. července 1957 píše Tkadlčík Marešovi: »Pokud jde o vhodný název, o jehož potřebě jste se zmínil, navrhoval bych: hlaholská mše, hlaholská bohoslužba. Tím se podle mého mínění vyhneme všem nejasnostem i co do liturgického jazyka i co do ritu.«

První verze slovanských liturgických textů byla skutečně sestavena již k roku 1963 a v tomto roce také podána k oficiálnímu schválení do Říma. Tato verze HM vycházela z překladu Tridentského misálu (čímž se v zásadě odlišuje od dvou následujících publikovaných verzí HM) za použití starších textů, jako byly např. dřívější bohoslužebné knihy sestavené J. Vajsem nebo liturgické a biblické texty tradičně považované za cyrilometodějské, ovšem dochované v mladších redakčních opisech. *Hlaholský misál* z roku 1963 je dochován pouze jako strojopis, ostatně k jeho oficiálnímu církevnímu schválení ani nedošlo.¹¹ Jedním z hlavních důvodů bylo konání Druhého va-

¹¹ Vycházíme ze studia strojopisu uloženého v knihovně CA VR, který nese titul: RIMSKYJ MISAL. SLOVĚNSKYM JAZYKEM NA UPOTŘEBLJENIJE VŠEMU ČESTNOMU KLIRU V DRŽAVĚ ČEŠSKO-SLOVĚNSCĚJ PRĚSVJATAHO HOSPODINA NAŠEHO PAVLA PAPEŽA VI POVĚLĚNIJEM IZDAN – MISSALE ROMANUM. LINGUA PALAEO-SLOVENICA AD USUM UNIVERSI VENERABILIS CLERI IN REPUBLICA ČECHO-SLOVACA SSCMI D. N. PAULI PP. VI AUCTORITATE VULGATUM. V PRAŽĚ, PRAGAE 1963. Části názvu, které jsme zde zdůraznili kurzívou, jsou v tomto strojopisu červeně přeškrtnuty.

tickánského koncilu, který inicioval významné liturgické reformy (zejména zavedení národních jazyků do bohoslužby, ale vůbec také nové úpravy římskokatolického misálu). Neúspěch snah o schválení HM sděluje Tkadlčík Marešovi v dopisu z 18. prosince 1963, v odpověď potom F. V. Mareš píše V. Tkadlčíkovi 14. ledna 1964: »Zpráva o osudu slovanské liturgie mě zajiště nepotěšila /.../. A blahopřeji Vám k tomu, že se Vám dostalo milosti sdílet zčásti historický osud svatého Metoděje. A jako jejich dílo vykvetlo později a jinde, tak, dá Bůh, že i Vaše dílo (které si skromně dovoluji trochu pokládat za naše společné) také vykvete.«

V následujících několika letech se témata spojená s HM v korespondenci obou badatelů objevují spíše jen sporadicky. V této době se V. Tkadlčík i F. V. Mareš zapojili do přípravy bohoslužebných textů českých. Není bez zajímavosti, že i zde je možno z jejich strany zaregistrovat snahu o včlenění prvků staroslověnských do nově vznikající liturgie české, např. v dopisu z 8. srpna 1965 Tkadlčík píše Marešovi: »Nedávno jsem dostal k posouzení brněnský návrh překladu mšního /! / řádu a kánonu. Pro zajímavost přikládám průklep poznámek, jestli si z nich něco vyberete. S tím staroslověnským ‚Hospodi pomiluj‘ nebo staročeským ‚Hospodine pomiluj ny‘ asi neprorazíme. To ‚pomiluj‘ tam v dnešní době nezní dobře a bylo by chápáno špatně, zvláště když naše širší veřejnost není zvyklá na liturgickou staroslověňštinu. Zdá se mi po uvážení všech okolností liturgického vývoje, jak se teď jeví, že se staroslověňštinou vůbec neproniknem.« V předchozím dopisu ze 3. května 1965 informuje Tkadlčík Mareše o svých návrzích modliteb věřících pro cyrilometodějské svátky, v odpovědi F. V. Mareše z 5. května 1965 je také možno dočíst se o existenci jeho návrhů přimluv ke svátku sv. Cyrila a sv. Metoděje inspirovaných textem *Života Metodějova*.

Koncem šedesátých let 20. století začíná být situace pro schválení nových csl. bohoslužebných textů příznivější a i v korespondenci se objevují zmínky o obnovené práci na HM. Je možno např. vysledovat snahu obou badatelů o navázání spolupráce s příslušnými činiteli chorvatskými. V dopisu z 9. října 1969 F. V. Mareš informuje V. Tkadlčíka o své cestě po Chorvatsku a svém tamějším »pátřání« po stavu staroslověnské hlaholské liturgie. Z hlediska těsného sejetí budoucích liturgických textů stojí jistě za povšimnutí, že Mareš v tomto dopisu nabízí Tkadlčíkovi zprostředkování kontaktů s badateli chorvatskými – zejména s vědeckými pracovníky ze záhřebského

Staroslověnského institutu a s J. L. Tandaričem. V dopisu z 23. května 1970 pak Mareš posílá Tkadlčikovi adresu J. L. Tandariče s upřesněním: »Můžete se odvolat na mne a měl byste i sdělit, že dám rád k dispozici ty texty, které už jsou, a přidat k tomu mínění a návrhy Vaše, ty na prvním místě. Myslím si, že zde by ‚hlaholská‘ výměna textů mezi Čechy a Charváty, jak kve-tla v dávných dobách, měla opět své místo.« Můžeme se domnívat, že tato »hlaholská výměna textů mezi Čechy a Charváty« významným způsobem podnítila znovuoživení práce na HM. Mareš k citovanému úryvku ve stej-ném dopisu dodává: »Nemělo by se to propást. Také by bylo dobře, kdyby pražský ordinář věděl a viděl, že ‚dole‘ se od ‚toho‘ neupouští, ale že se to ‚bere vážně‘/.../«.

Snahy obou badatelů jsou korunovány úspěchem hned na počátku let sedmdesátých. Dne 15. března 1970 odesílá V. Tkadlčík české biskupské konferenci oficiální žádost o sestavení komise pro pořízení »staroslověnského překladu nového mešního řádu«; není bez zajímavosti, že v této žádosti je zmíněn jako hlavní podpůrný argument článek F. V. Mareše publikova-ný v časopisu *Via* (MAREŠ 1970). Již o rok později je dosaženo kladné-ho výsledku, dne 8. července 1971 píše Tkadlčík Marešovi: »Svého času jsem Vám poslal opis žádosti o rozšíření privilegia stsl. bohoslužby. Mohu Vám s radostí a vděčností oznámit, že tato žádost byla příznivě vyřízena. Příkladám opis výnosu Kongregace pro bohoslužbu. Poněvadž už nezbylo času na konsultování dalších odborníků, vypracoval jsem ihned příslušné texty, dal jsem je schválit ‚ad experimentum‘ a hned jsem jich také použil na Velehradě 4. a 5. července.« Definitivní vydání první verze HM, která již ovšem byla konzultována s příslušnými badateli, zejména s F. V. Marešem, je potom datováno k roku 1972 a ve stejném roce (3. listopadu) Mareš píše v poděkování za zaslání exempláře HM Tkadlčikovi: »/.../ toto vydání zůstane navždy a pro všechny generace mezníkem v dějinách slovanské bo-hoslužby v českých zemích /.../. Tím se zapisuje rok 1972 zlatým písmem do dějin nejen liturgie, ale i kultury vůbec; stává se jedním z dat, které tvoří a představují milníky na linii 863, 1248 (Krk), 1347-1348 (Emauzy), 1920 (skromné obnovení u nás) a jsou zářnou protiváhou roků jako 1097 (konec slov. Sázavy) nebo aprox. 1430 (konec slov. Emauz).«

V následujících letech sledujeme v korespondenci různé zmínky v sou-vislosti s liturgickým textem chorvatským, sestaveným J. L. Tandaričem

(TANDARIĆ 1980) – nejen z korespondence vyplývá, že oba misály jsou spolu těsně spjaty, a že tedy k oné výše citované »hlaholské výměně textů mezi Čechy a Charváty« skutečně došlo. Konkrétní jazykové, ale i další otázky související s HM je potom možno sledovat v korespondenci koncem osmdesátých let 20. století. Vše je završeno v roce 1992 definitivním vydáním HM; poslední zmínka o HM, zachycená v dostupných materiálech, pochází z dopisu Tkadlčíka Marešovi z 21. března 1992, tedy z doby, kdy probíhaly finální úpravy misálu.

Alespoň v náhledu bychom nyní chtěli ilustrovat podobu některých písemných konzultací obou badatelů nad dílčími i obecnějšími otázkami textového složení a jazykové charakteristiky HM. Především je možno od počátku sledovat snahu o přizpůsobení církevněslovanského jazyka českému prostředí, ovšem nikoli přizpůsobení libovolné, nýbrž podpořené doloženým a zčásti také zvažovaným hypotetickým vývojem českosl. redakce. Z tohoto pohledu je zajímavá Marešova argumentace, při níž se opírá o jazyk *Pražských zlomků* v dopisu z 1. srpna 1956:¹² »Pro to *vsak, vsa, vsu* bych nebyl. Oddaluje to od češtiny, která tu má *š /.../*. Spíše bych pokládal za vhodné (není-li to pro Vás příliš silná bohemisace) zavést podle Praž. zl. *vša, všu, však*, a ovšem také *vši, všegda*. Byl by to velký přínos pro srozumitelnost textu */.../*. A pro češtinu, resp. západoslovanskou redakci *csl.*, by to bylo typické a vývoj by k tomu jistě byl vedl – vlastně už vedl, Praž. zl.!» O jazykový materiál češtiny se ve stejném dopisu dále opírá navrhované řešení problematické formy akuzativu singuláru maskulina zájmena **jь* (reflektované ovšem po zániku slabých jerů); Mareš cituje doklady na tvar *ji* ze staré češtiny a následně konstatuje: »Tím tedy máme vyřešeno definitivně, co se *stsl.* akusativem *posbla i*: budeme psát prostě *posla ji*; podle mého mínění je to jasné.«

V Tkadlčíkově velmi obsáhlém dopisu z 2. srpna 1960 si můžeme povšimnout deklarované návaznosti na *Kyjevské listy*, a to v rovině textové: »Snažil jsem se, aby texty Kyj. listů se opět uplatnily v liturgii. Proto často používám orací KL s některými úpravami o svátcích sv. Cyrila, sv. Metoděje a sv. Horazda */.../*. O sv. Klimentu jsem převzal z KL vše, i prefaci.« Tato nejstarší staroslověnská památka posloužila zároveň jako vzor jazykový,

¹² Při následujících citacích z korespondence sjednocujeme zvýraznění jazykových dokladů kurzívou.

pro ilustraci můžeme citovat z téhož dopisu způsob řešení např. problematiky lexikálně-slovo tvorné: »V KL se vyskytuje *iže cěsarit* !/ (4v 14), což ponechávám. Mám také v ostatních závěrech orací zavést důsledně: *cěsarit, cěsariši?* (místo *cěsar štvujet, cěsar štvuješi*). Používám podle KL *chodatajiti* (*chodatajacu* a pod.)«. Jazyk *Kyjevských listů* posloužil také jako argument při řešení otázek morfonologických: »Podle KL ponechávám koncovku *-umu* (na př. *prěbłaženumu*). Provést to důsledně také jinde a odstranit koncovku *-omu?*«.

Vzácným dokladem metodologie sestavování textů pro HM je potom úryvek z Tkadlčíkova dopisu z 5. srpna 1963, tedy těsně před dokončením první (strojopisné) verze. Tkadlčík v tomto dopisu komentuje podobu předávných textů k HM: »Posílám Vám PRILOH, tj. Appendix hlaholského misálu, jak by měl vypadat v celku. Myslel jsem, že to bude už definitivní znění, proto jsem neuváděl prameny, ale nyní vidím, že bude třeba ještě jednou to přepsat na čisto. Vy už ostatně snadno poznáte, odkud je co vzato (Vajsův misál, Vesperal, Vajsovo Psalterium a j.) Užíval jsem také hlaholského Časoslova, ale vždy jsem přihlížel k textům misálu a Vesperálu /.../. Modlitby po mši, str. 5-6, jsem převzal z csl. překladu Ukrajinců haličských.«

Odborná diskuse obou badatelů nad nejrůznějšími filologickými aspekty HM ovšem po dokončení první strojopisné verze neustala, což svědčí o tom, že jazykově i textově byl misál pro jednotlivá následující vydání ještě upravován. Např. v dopisu z 8. října 1971, tedy z doby dokončování první schválené verze HM, popisuje Tkadlčík Marešovi některé přijaté jazykové úpravy: »*Pěseň* jsem ponechal, protože v takových případech se řídíme podle nynějšího usu (ovšem kromě *žizň*, protože *žizeň* by dávalo jiný smysl a ostatně *žizň* v nové češtině není). Pokud jde o koncovou měkkost, řídíme se dnešní výslovností a také snahou po srozumitelnosti, proto *put', prst', pěseň, žizň*. Použil jsem podle Vašeho návrhu vokalizace jeru v předložce: *ote dne*, a proto jsem také upravil: *ote všeho, ote všakoho, ote všech*.« Jazykové úpravy HM se pak staly předmětem diskusí V. Tkadlčíka a F. V. Mareše také při příležitosti přípravy definitivního vydání misálu z roku 1992. Zajímavé je např. řešení reflexe tzv. třetího jať, které navrhuje Tkadlčík Marešovi v dopisu ze dne 3. března 1992: »Třetí jať přepisujeme a vyslovujeme *e*, protože je to jakýsi ‚bohemismus‘ (vlastně jev severoslovanský) oproti kla-

sickému stsl. *ę*. Zároveň nám to umožňuje rozlišit gen. f. *mučenic*e od lok. m. *mučenicě*. Také gen. f. *duše* (místo neobvyklého *dušě*) a pod. Vyhýbáme se neobvyklé výslovnosti *čě, šě, žě*, čili zůstáváme při dnešní české výslovnosti.«

Samostatné pojednání by si zasloužilo řešení problematiky lexikální roviny HM, tedy zejména jak je otázka výběru lexémů diskutována v korespondenci V. Tkadlčíka a F. V. Mareše. Pro podrobný popis metodologie výběru lexikálních prostředků v HM, jehož potřeba vyvstávala zejména v souvislosti s nově překládanými texty, však v našem článku bohužel není dostatečný prostor. Obecně můžeme říci, že při hledání ekvivalentů latinských předloh HM a při výběru jednotlivých csl. variant bylo přihlíženo k nejrůznějším lexikografickým pracím, k doložení slov ve stsl. a csl. památkách i v různých vývojových fázích češtiny. Alespoň pro ilustraci tohoto postupu uveďme ukázky z dopisu Tkadlčíka Marešovi z 26. května 1989: »Potíže mi dělalo slovo *indefessus*. Zvolil jsem za ně *neoslavьnъ*. Posuďte sám, zda je vhodné a po případě navrhněte jiné. Podle Miklošiče by snad mohlo být také *netrudьnъ*, ale to spíše znamená ‚lehký, snadný‘. Za lat. *exemplum* jsem volil *prikladъ*, doložený v Cloz a Const. Pro nás je srozumitelnější než *obrazъ* /.../. V mešním formuláři, který jsem posledně poslal, v modlitbě Super oblata, mohlo by se lat. *exhibemus* přeložit doslovněji *prědъstavljajemъ* nebo podobně.«

Bližší a podrobnější přiblížení metodologie sestavování HM i některých dalších historických a kulturních souvislostí, tak jak se jeví na základě korespondence F. V. Mareše a V. Tkadlčíka, by představovalo jistě nosné a velmi podnětné téma k dalšímu zevrubnějšímu zkoumání. To samozřejmě platí i o ostatních tématech diskutovaných oběma badateli. Lze si jen přát, aby se písemným pozůstalostem obou význačných paleoslovenistů 20. století po právu dostalo bližší pozornosti odborné veřejnosti. Bohaté archivní materiály uložené v Centru Aletti Velehrad – Roma v Olomouci dosud na úplné a podrobné zpracování čekají; rádi si však i při této příležitosti připomínáme Tkadlčíkovu celoživotní zásadu, kterou vyjádřil v dopisu Marešovi ze dne 28. března 1961: »nelze beztretně předbíhat čas«.

(M. V.)

LITERATURA

- BAUEROVÁ, H.; M. VEPŘEK. 2005. Staroměstský kámen – fakta a hypotézy. *Studia Moravica III. AUPO*. Univerzita Palackého v Olomouci, 277-292.
- BLÁHOVÁ, E. 2001. Osudy studie Františka Václava Mareše o písni Hospodine, pomiluj ny. *Slavia 70*: 197-202.
- ČAJKA, F. 2001. *Otázka původu staroslověnské vzdělanosti v Čechách*. Strojopis magisterské diplomové práce, vedoucí H. Bauerová, Olomouc.
- ČERMÁK, V. 2005. Emauzský hlaholský nápis – příspěvek k hlaholské epigrafice. *Slavia 74*: 343-358.
- HRDINOVÁ, E. 2002. *Hlaholský Rimský misal – Missale romanum (Hláskoslovná analýza)*. Strojopis magisterské diplomové práce, vedoucí H. Bauerová, Olomouc.
- MAREŠ, F. V. 1962. Emauzský hlaholský nápis – staročeský Dekalog (Desatero). *Slavia 31*: 2-7. Vyšlo též ve sborníku MAREŠ, F. V. 2000, 515-520.
- MAREŠ, F. V. 1970. Staroslověnská liturgie v dnešní době. *Via 3*: 7-10.
- MAREŠ, F. V. 2000. *Cyrlometodějská tradice a slavistika*. Praha: Torst.
- MISÁL 1972. *Rimský misal slověnským jazykem izvoljenijem Apostolským za Archibiskupiju Olomuckuju iskusa dělja izdan*. Olomouc.
- MISÁL 1992. *Rimský misal povelěnijem svjataho vseljenskaho senma vatikanskaho druhaho obnovljen i oblastiju Pavla papeža šestaho izdan. Mešnjij čin s izbranymi mšami vlašča češskaho v slověnskýj jazyk přeložen*. Olomouc: AVE.
- OUJEZDSKÁ, M. 2008. *Rekonstrukce Konstantinovy hlaholice v pojetí F. V. Mareše a V. Tkadlčika: studie a korespondence*. Strojopis magisterské diplomové práce, vedoucí H. Bauerová, Olomouc (Tkadlčikova studie »Složení a pořadí hlaholské abecedy« cf. příloha, číslování dle Tkadlčika, 1-46).
- TANDARIĆ, J. L. 1980. *Čin misi s izbranimi misami*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- TKADLČÍK, V. 1971.a. Byzantinischer und römischer Ritus in der slavischen Liturgie. *Wegzeichen: Festgabe zum 60. Geburtstag von Prof. Dr. Hermenegild M. Biedermann OSA. Das östliche Christentum, neue Folge 25*. Würzburg: Augustinus-Verlag, 313-332.
- TKADLČÍK, V. 1971.b. Systém hlaholské abecedy. *Studia palaeoslovenica. Sborník studií věnovaný k sedmdesátinám univ. prof. dr. Josefa Kurze, DrSc*. Praha: Academia, 357-377.
- TKADLČÍK, V. 1977. K datování hlaholských služeb o sv. Cyrilu a Metoději. *Slovo 27*: 85-128.
- TKADLČÍK, V. 1985. První stsl. legenda o sv. Václavu a Besědy sv. Řehoře Velikého. J. Reinhart (ur.). *Litterae slavicae medii aevi. Francisco Venceslao Mareš Sexagenario Oblatae*. München: Otto Sagner, 329-334.
- TKADLČÍK, V. 2000. Cyrilometodějský překlad bible – úkoly a problémy rekon-

- strukce. *Cyrrillomethodiana: Sbornik k uctění památky Mons. prof. ThDr. Vojtěcha Tkadlčíka*. Olomouc-Praha: Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého a nakladatelství Euroslavica, 23-36.
- VEČERKA, R. 1999. *Počátky slovanského spisovného jazyka. Studie z dějin staroslověnského písemnictví a jazyka do konce 11. století*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.
- VEDRAL, A. 2000. Bibliografie prací Mons. prof. ThDr. Vojtěcha Tkadlčíka. *Cyrrillomethodiana: Sbornik k uctění památky Mons. prof. ThDr. Vojtěcha Tkadlčíka*. Olomouc-Praha: Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého a nakladatelství Euroslavica, 16-22.
- VEPŘEK, M. 2004. Slavistický fond knihovny Centra Aletti v Olomouci. *Slavia* 73: 352-353.
- VINTR, J. 2005. Einige ergänzende Bemerkungen zu den Schriftenverzeichnissen von František Václav Mareš. *Wiener slavistisches Jahrbuch* 50: 249-251.

S a ž e t a k

IZABRANE PALEOSLAVISTIČKE TEME U KORESPONDENCIJI F. V. MAREŠA I V. TKADLČÍKA

Prilog polazi od arhivskih izvora, posebno od korespondencije koja je sastavni dio ostavštine V. Tkadlčíka, te je pohranjena zajedno s ostavštinom F. V. Mareša u Centru Aletti Velehrad – Roma u Olomouci. Korespondencija dvaju istraživača nalazi se u kartonu br. 19 i također obuhvaća arhivirana pisma V. Tkadlčíka; ukupno sadrži više od dvije stotine pisama, tematski većinom raznovrsnih, koja potječu iz godina 1954. – 1994. U prvom dijelu priloga najprije se skreće pozornost na izvorne radove V. Tkadlčíka koji za života autora nisu bili objavljeni te široj stručnoj javnosti nisu dosad poznati. Posredstvom korespondencije moguće je pratiti misaone i stvaralačko-istraživačke postupke autora s razvojnoga gledišta. Kao primjer između ostaloga navodimo Marešovo čitanje glagoljskog natpisa u praškom Emauskom samostanu i Tkadlčíkove nazore o podrijetlu glagoljskih oficija u čast sv. Ćirila i Metodija. Prilog donosi informaciju o postojanju Tkadlčíkova latinsko-staroslavenskog indeksa na osnovi praškog *Slovníka*, koji potiče na proučavanje listnih kartoteka kao nezaobilaznog dijela ostavštine V. Tkadlčíka.

Ostale teme u korespondenciji navodimo barem u izboru: glagoljica, Hrabrov traktat i njegovo »bez ustrojenja«, abecedariji, azbučne molitve,

polemika Tkadlčika s Marešovým tumačenjem pjesme *Q I 1202, Kijevski listići*, himan *Hospodine, pomiluj ny*, liturgija sv. Petra, radovi na *Slovníku, Besědy sv. Řehoře Velikého* i tako dalje. Drugi dio priloga posvećen je opisu dijelova korespondencije koji se tematski vežu za tzv. *Glagoljski misal*. Ovdje u izboru pratimo dvije temeljne cjeline dane problematike. Prva se cjelina veže za povijesne okolnosti u vezi sa dugogodišnjim radom na sastavljanju misala. Druga se cjelina koncentrira na objašnjenje metodologije određivanja jezičnih i tekstoloških načela misala koje su rezultat stručnih diskusija dvojice istraživača.

Ključne riječi: F. V. Mareš, V. Tkadlčík, korespondencija, neobjavljeni radovi, paleoslavistika, Glagoljski misal

Izvorni znanstveni članak

Autori: Helena Bauerová,

Miroslav Vepřek

Katedra bohemistiky

Filozofická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 10

770 81 Olomouc

Česká Republika

helena.bauerova@bluetone.cz

veprek@ffnw.upol.cz

Primljen: 27. X. 2009.

Prihvaćen: 18. III. 2010.